

16 oktober 2022, 5^e zondag van de herfst, Maranathakerk Den Haag

Cantatedienst: Wiederstehe doch der Sunde, BWV 54

Johann Sebastian Bach (1685-1750)

Matteüs 23: 23-28

Mark van der Laan

Gemeente van Christus, 'we rennen in cirkels, telkens opnieuw.

Voor dezelfde problemen, zoeken we in de loop van de tijd steeds dezelfde oplossingen.' Zo sprak microbioloog Rosanne Hertzberger bij de opening van het academisch jaar van de Protestants Theologische Universiteit. Ze beschrijft hoe mensen die iets radicaal afzweren, vaak zo hard wegrennen bij datgene wat ze achter zich willen laten, dat ze uiteindelijk op iets uitkomen wat verdacht veel lijkt op wat ze ooit los dachten te hebben gelaten. Alsof je de hele werelddol rondrend en dus uiteindelijk weer op het hetzelfde punt terecht komt.

Hertzberger noemt bijvoorbeeld het concept van de dankbaarheid. Het is een belangrijk thema in de Bijbel met een duidelijk adres voor die dankbaarheid: 'Wees te allen tijde blij en dank God in alles, schrijft Paulus'. Als samenleving lijken we sinds de jaren 60 dan wel God los te zijn, in de al dan niet professionele hulpverlening is dankbaarheid als concept momenteel enorm populair. In therapieën en coachingstrajecten worden mensen uitgenodigd om elke ochtend of avond op te schrijven waar ze dankbaar voor zijn. In de psychologie heeft men namelijk ontdekt dat dankbaarheid heilzaam is voor lichaam en geest. Sommige pleitbezorgers gaven zelfs aan dat het kan helpen om een adres aan de dankzegging toe te voegen, bijvoorbeeld het universum of de scheppend energie. En zo is de cirkel weer rond. De ontkerkelijkte samenleving komt uit bij concepten die er al waren bij de traditie die velen in de afgelopen decennia achter zich hebben gelaten. We rennen in cirkels, telkens opnieuw. 'Het hele leven lijkt soms wel één grote déjà vu. Telkens weer zoeken we dezelfde oplossingen voor dezelfde problemen.', zei Herzberger. Blijf je daarom richten op de inhoud, op wat je te bieden hebt aan rijkdom en betekenis voor een *spiritueel uitgehongerde samenleving*, zo hield Herzberger de verzamelde theologen voor. Want nadat delen van de samenleving decennia geleden massaal de kerk verliet, is een steeds groter wordende groep het cirkeltje bijna rondgerend en verschijnt weer aan de horizon, uitgehongerd en al. Werk aan de winkel dus, voor de kerk en de theologie.

In het leven kunnen mensen ook in cirkels rennen. Vaak staat dat niet op zichzelf, maar is het verbonden met het voorgeslacht. Trauma's uit het voorgeslacht kunnen namelijk doorwerken in de volgende generaties. In de jaren na de oorlog werd steeds duidelijker dat de kinderen van wie de ouders in concentratiekampen hadden gezeten, psychische gevolgen ondervonden van wat hun ouders daar hadden meegemaakt. Ze werden tweedegeneratieslachtoffer genoemd. Ze hadden zelf niet in het kamp gezeten, maar droegen de sporen van de trauma's van hun ouders met zich mee. Die sporen kunnen zelfs tot in de derde generatie voelbaar zijn. Daarover gaat de documentaire 'Wij Moscovitz' die in 2016 verscheen¹. Het is een documentaire van Max Moscovitz jr., zoon van Robert Moscovitz, die weer een zoon

¹ Zie <https://www.2doc.nl/documentaires/2016/05/wij-moszkowicz.html>

is van Max Moscowitz sr.; de bekende strafpleiter, die januari dit jaar op hoge leeftijd overleed. Max Moscowitz sr. ging in de oorlog met zijn moeder, zijn zusje en zijn broertje het concentratiekamp in, van het gezin overleefde hij als enige de verschrikkingen van het kamp. Na de oorlog sticht hij een gezin, zijn oudste zoon Robert Moscowitz wordt net als zijn vader een succesvol advocaat. Maar Robert raakt verslaafd aan de cocaïne en raakt aan lager wal. In de documentaire vertelt Robert Moscowitz dat zijn vader hem in een politiecel komt opzoeken. Zijn vader zei toen: *'deze cel doet mij denken aan het concentratiekamp.'* *'Dat wil ik ook'*, had Robert gezegd, *'want ik zou hetzelfde moeten meemaken wat jij hebt meegemaakt'*. Later raken vader en zoon gebrouilleerd. In een interview wordt Robert Moscowitz gevraagd: *'hou je van je vader?'* *'Ja'*, zegt hij, *'misschien wel teveel'*. Het trauma van de vader tekent het leven van de zoon, en dat lijkt op zijn beurt ook weer het leven van zijn zoon te tekenen. Maar zijn zoon wil dat niet. Max Moscowitz jr. voelt dat hij psychisch en genetisch belast is merkt dat ook hij zomaar aan lager wal zou kunnen belanden, maar hij wil dat niet. Hij wil de cirkel in zijn familie doorbreken. Hij wil het trauma en de pijn niet weer aan zijn zoon doorgeven, hij wil dat het stopt. En daarom maakt hij deze documentaire. Om het trauma en de pijn in de familie samen met zijn vader nog een keer goed in de ogen te kijken, om het daarna los te kunnen laten, en een nieuw beging ter kunnen maken. En in de documentaire zien we dat de cirkel doorbroken wordt, en hoe dat vader en zoon zo goed doet. We zien Max Moscowitz jr. trouwen en vader worden van een zoon, een nieuwe stamhouder. Er wordt een nieuw begin gemaakt.

'Van geslacht op geslacht', zo heet een bekend systeemtherapeutisch boek van rabbi en therapeut Edwin Friedman. We staan hand in hand met ons voorgeslacht, zo schrijft Friedman, waarbij problemen van geslacht op geslacht doorgegeven kunnen worden. Overigens uiteraard niet alleen de problemen. We kunnen ook veel aan het voorgeslacht te danken hebben, aan eigenschappen of vaardigheden die ons juist verder helpen in het leven en die ook in de genen van de familie kunnen zitten. Maar er kunnen ook ongewild destructieve of schadelijke patronen van geslacht op geslacht overgedragen worden, en dat heeft een raakvlak met wat in de Bijbel wel zonde wordt genoemd. Het woord 'zonde' is een beladen woord, maar als het in de Bijbel over zonde gaat, dan gaat het ook over de mens die om wat voor reden dan ook niet tot zijn recht komt, bijvoorbeeld omdat trauma's uit het verleden sporen in het heden nalaten. Je zou ook kunnen zeggen: de mens is in principe goed en tot heel veel in staat, maar het komt er niet altijd uit, mensen komen niet altijd of soms maar moeizaam tot bloei. En wanneer dat het geval is vanwege wat men meedraagt uit het verleden, dan is dat zonde, letterlijk zonde, in de zin van 'wat zonde dat degene niet ten volle kan zijn zoals hij of zij bedoeld is', wie degene ten diepste is, dat degene niet tot zijn bestemming komt.

'Widerstehe doch der Sunde', zo heet de cantate van Bach die wij nu gaan horen. Weersta toch de zonde. Doorbreek de cirkel, waarin we misschien al generaties lang rennen, zouden we met het beeld van Herzberger kunnen zeggen. In barokke taal wordt in de tekst van de cantate tekeer gegaan tegen de zonde. De zonde wordt ontmaskert als schone schijn: blinkend van buiten, leeg van binnen; als een sodomsappel: een vrucht die er van buiten uit ziet als een lekkere appel, maar van

binnen hol is en alleen wat giftig vruchtvlees bevat. De cantate spreekt in dit kader ook over een witgepleisterd graf. Dat laatste is een citaat uit Mattheüs 23:27 waarin Jezus in een rede de schriftgeleerden en farizeeën ontmaskert. Ze houden zich keurig aan de voorschriften van het geven van tienden, maar ze zien over het hoofd wat er werkelijk toe doet: recht doen en barmhartig en trouw zijn. Jezus doet niets af aan de genoemde voorschriften, maar hij laakt mensen die zich weliswaar aan de voorschriften houden, maar over het hoofd zien wat zwaarder weegt. Dat wordt het eerbiedigen van de Wet van God schone schijn, een lege huls. Uiteindelijk wordt in de cantate gesproken over de zonde als een scherp zwaard dat ons lichaam en onze ziel doorklieft. Dat raakt aan hoe wij over de zonde spraken als schadelijke patronen die van geslacht op geslacht overgedragen kunnen worden. Maar ook in de cantate zien we een opening ontstaan en wordt benadrukt dat de cirkel doorbroken kan worden. Heel klassiek wordt gezegd dat wie zonde begaat van de duivel is, want die heeft de zonde in de wereld gebracht. Maar, staat er dan: als je haar ellendige ketenen vroom weerstaat, dan maakt ze zich meteen uit de voeten.

Zo eindigen we vanochtend met hoop; de cirkels waarin we rennen, kunnen doorbroken worden. Niet in de laatste plaats omdat Jezus onze Heer ons daarin is voorgedaan. In Zijn weg van leven en sterven doorbrak Hij ten diepste de ketenen van de dood. Hij stierf, opdat wij kunnen leven en in Hem de kracht kunnen vinden om op te staan in het leven, ons niet neer te leggen bij patronen die in het leven zijn geslopen, maar die patronen te doorbreken. Dan blijkt er keer op keer nieuw leven mogelijk, zoals ook Max Moscowitz jr. in zijn documentaire laat zien.

Zo mogen ook wij in de angst en pijn die wij mogelijk met ons meedragen, en die wij niet aan de volgende generatie willen doorgeven, ons aan Hem toevertrouwen, ons door Hem laten aanspreken; met de woorden van het lied² dat wij zojuist zongen:

Volgen wij, Heiland, niet uw spoor:
laten wij anderen bloeden,
geven wij pijn en angsten door -
neem ons dan onder uw hoede.
Spreek uw genezend woord vol macht,
dan krijgt ons leven nieuwe kracht.
Spreek, dan keert alles ten goede.

Amen

² Lied 837: 2 (Liedboek zingen en bidden in huis en kerk (2013)).